

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СКРІНШОТІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

THE PECULIARITIES OF USING SCREENSHOTS IN CIVIL PROCESS

Коломієць Я.Л., к.ю.н.,
асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Александрова А.О., студентка III курсу
господарсько-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Циганенко К.О., студентка III курсу
господарсько-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена особливостям застосування скріншотів в цивільному процесі. У межах судової реформи 2017 року однією із новел стало запровадження нового засобу доказування, а саме електронних доказів.

На сьогодні в судовій практиці можна побачити багато справ, в яких використовується такий електронний доказ як скріншот. Проте практика застосування скріншотів неоднакова: в одних справах суди досліджують скріншоти як електронні докази, в інших – як копію електронного доказу, нерідко визнають скріншот неналежним, недопустимим або недостовірним доказом.

Встановлено, що скріншот – це цифрове (електронне) зображення екрану цифрового пристрою (смартфона, планшета, комп'ютера) в певний час, зроблене за допомогою програмного забезпечення цього ж пристрою, яке має певні індивідуальні неповторні властивості, збережене на самому пристрої або на зовнішньому носіїві. Зображення, яке відтворюється за допомогою технічного пристрою фізично знаходиться на цьому пристрої, а скріншот це спосіб фіксації такої інформації. І по суті є доказом існування такої інформації в електронному світі.

Оскільки скріншот є електронною інформацією у формі зображення, вважаємо, що його можна віднести до підвиду електронних документів, які визначені у ст. 100 ЦПК. На нашу думку статтю 100 ЦПК слід доповнити підвидом електронних документів як скріншот.

Надати до суду скріншоти ми можемо лише шляхом подачі їх паперової копії або безпосередньо оригіналів скріншотів. Надати копії скріншотів (що дозволяє ЦПК) фактично ми не маємо можливості через відсутність порядку засвідчення електронної копії електронного документу.

На етапі дослідження скріншотів виникає необхідність створення належних технічних умов, використанні спеціальної апаратури, за допомогою якої можливо було б відтворити зміст скріншотів та дослідити певну доказову інформацію.

Належність чи неналежність скріншоту як електронного доказу встановлюється через зміст інформації, яку він містить, та чи має в собі він відомості про обставини, що мають значення для справи та які необхідно встановити для її вирішення.

Належність скріншотів розглядається, як властивість доказу, за допомогою якого суд визначає, чи може підлягати до застосування цей скріншот у цивільному провадженні та чи вміщує він в себе інформацію стосовно обставин, які мають значення для справи та які необхідно встановити для її вирішення, або його необхідно відхилити як неналежний.

Допустимість скріншотів, не пов'язується з фактичними даними, а стосується тільки процесуальної форми доказів, тобто засобів доказування.

На сьогодні існують певні проблеми при встановленні допустимості скріншотів в вузькому сенсі, оскільки ні цивільний процесуальний кодекс, ні господарський процесуальний кодекс не містить положень, які б закріплювали допустимість того чи іншого засобу доказування. Ця проблема ускладнюється ще й відсутністю матеріальної форми виразу та значною вразливістю електронних доказів, що полягає в можливості зміни їх змісту без очевидних ознак.

Складність встановлення достовірності скріншотів постає в тому, що невідомо які методи і підходи застосовувати, щоб перевірити достовірність скріншоту. Також досить важко встановити чи не було змінено зміст скріншот за допомогою сторонніх фоторедакторів. Тому в цьому випадку потрібно проводити експертизу, яка буде проведена на пристрої, з якого зроблений знімок екрану.

Говорити про те, що скріншотів достатньо можна лише тоді, коли з їхньою допомогою у суду з'явилось внутрішнє переконання, що обставина справи була.

Головне, щоб суд зміг встановити обставини конкретної справи, і вимоги позивача були задоволені або відмовлено в цьому. Тому якщо наявний лише один опосередкований і не прямий доказ, то встановити факт наявності чи відсутності обставин досить важко.

Ключові слова: цивільний процес, електронні докази, електронний документ, скріншот, цифрове (електронне) зображення.

The article is devoted to the peculiarities of the use of screenshots in civil proceedings. As part of the judicial reform of 2017, one of the novelties was the introduction of a new means of proof, namely electronic evidence.

Today, you can see many cases in which electronic evidence, such as a screenshot, is used in court. However, how screenshots are used varies: in some cases, courts examine screenshots as electronic evidence; in others, they treat them as a copy of electronic evidence, frequently recognizing the screenshot as inadequate, inadmissible, or inaccurate evidence.

It is established that a screenshot is a digital (electronic) image of the screen of a digital device (smartphone, tablet, or computer) at a certain time, made using the software of the same device, which has certain individual unique properties stored on the device or external carrier.

An image that is reproduced by a technical device is physically located on that device, and a screenshot is a way of capturing such information. And in fact, it is proof of the existence of such information in the electronic world.

Since the screenshot is electronic information in the form of an image, we believe that it can be attributed to a subspecies of electronic documents, which are defined in Article 100 Civil Procedure Code. In our opinion, Article 100 of the Civil Procedure Code should be supplemented by a subspecies of electronic documents as a screenshot.

We can only submit screenshots to the court by submitting a paper copy or the original screenshots directly. Provide copies of screenshots, which is allowed in the Civil Procedure Code, but in fact this is not possible due to the lack of a procedure for certifying an electronic copy of an electronic document.

At the stage of research of screenshots, there is a need to create appropriate technical conditions, with the use of special equipment, with which it would be possible to reproduce the content of screenshots and examine certain evidence.

The affiliation or non-affiliation of the screenshot as electronic evidence is established through the content of the information it contains, and whether it contains information about the circumstances that are relevant to the case and that need to be established to resolve it.

The appropriateness of the screenshots is considered as a property of the evidence by which the court determines whether this screenshot can be used in civil proceedings and whether it contains information about the circumstances relevant to the case and which must be established to resolve it, or it is necessary to reject it as inappropriate.

The admissibility of screenshots is not linked to factual data but only to the procedural form of evidence, i.e., the means of proof.

Today, there are some problems with the admissibility of screenshots in the narrow sense, as neither the Civil Procedure Code nor the Commercial Procedure Code contains provisions that would enshrine the admissibility of a means of proof. This problem is further complicated by the lack of material expression evidence, which consists of the possibility of changing their content without obvious signs.

The difficulty of authenticating screenshots is that it is unknown what methods and approaches to use to verify the authenticity of the screenshot. It is also quite difficult to determine whether the content of the screenshot has been changed with the help of third-party photo editors. Therefore, in this case, you need to conduct an examination, which will be conducted on the device from which the screenshot was taken.

It is possible to say that screenshots are enough only when, with their help, the court has an inner conviction that the circumstances of the case were.

The main thing is that the court was able to establish the circumstances of a particular case, and the plaintiff's claims were satisfied or denied. Therefore, if there is only one indirect and one indirect evidence, it is difficult to establish the presence or absence of circumstances.

Key words: civil proceedings, electronic evidence, electronic document, screenshot, electronic (digital) image.

Початок XXI століття характеризується розвитком технологій, глобалізацією та інформатизацією суспільства, ці процеси вкорінюються у всі сфери нашого буття. На сьогодні телефон, планшет, комп'ютер є необхідним атрибутом життя майже кожної людини в світі. Ми – люди цифрової епохи: відкриваємо рахунки в банку не виходячи із дому (через телефон або комп'ютер); купуємо товари з різних куточків світу, і навіть не замислюємося, що залишаємо персональні дані у віртуальних серверах; активно використовуємо додаток «Дія», де зберігаються документи, які ідентифікують нас як особу; дані про нас можна знайти через державні реєстри та інформаційні бази; опиняємося на записах з камер спостереження, про які навіть гадки не маємо, тобто усюди залишаємо за собою сліди, які, враховуючи специфіку їх походження, зберігання, дослідження в майбутньому можуть бути використані в суді як електронні докази.

Цей прогрес дав поштовх для суттєвих змін в українському законодавстві. У межах судової реформи 2017 року однією із новел стало запровадження такого засобу доказування як електронні докази. Відповідно до статті 76 Цивільно процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1, ЦПК]. Слід зазначити, що до судової реформи 2017 року законодавчо не було закріплено цього засобу доказування, тому суди залежно від їх форми та ознак відносили електронні докази до письмових або речових доказів, а в практикуючих юристів виникали питання щодо можливості та допустимості використання в якості доказів інформації з веб сайтів (сторінок) в мережі Інтернет або такої, що міститься на електронних носіях [2, с. 111]. Про необхідність надання окремого статусу електронним доказам неодноразово зазначали науковці, наприклад, Каламайко А.Ю., який перший на дисертаційному рівні досліджував електронні засоби доказування, ще в 2016 році пропонував наділити їх самостійним процесуальним статусом в системі засобів доказування, через певні структурні, видові та процедурні особливості дослідження та оцінки цих доказів у цивільному судочинстві [3, с. 6].

Цілком закономірно, що цей новий інститут став предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: Павлова Ю.С., Петренко В.С., Найченко А.М., Кравцов С.О., Симбірська Є.В., Поклонська Ю.О., Татуліч І.Ю., Гетманцев М.О., Пушкар М.В., Чорний С.О., Антонюк О.І. та інші.

На сьогодні в судовій практиці можна побачити багато справ, в яких використовується такий електронний доказ як скріншот. Проте практика застосування скріншотів неоднакова: в одних справах суди досліджують скріншоти як електронні докази, в інших – як копію електронного

доказу, нерідко визнають скріншот неналежним, недопустимим або недостовірним доказом. Варто зазначити, що кожен з видів електронних доказів має свої специфічні особливості, як наслідок виникають практичні непорозуміння щодо подання, дослідження та оцінки цих доказів. В своїй роботі ми проведемо дослідження правової природи скріншоту серед електронних доказів, визначити особливості подання та дослідження скріншотів судом та на прикладах судової практики розкрити основні проблеми їх використання в доказовій діяльності.

Визначення електронних доказів закріплено у частині 1 статті 100 ЦПК: «Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» [1]. Варто зазначити, що таке визначення є достатньо прогресивним, оскільки воно містить широкий перелік видів електронних доказів і джерел інформації, який не є вичерпним, зважаючи на стрімкий технічний прогрес і можливу появу нових видів електронних доказів і джерел, на яких такі докази можуть зберігатися [4, с. 12]. В цілому термін «електронних доказів», який наведений у цивільно-процесуальному законодавстві є влучний та об'ємний, бо не звужує усі можливі існуючі та новітні види електронних доказів та джерел, де вони зберігаються.

Стаття 100 ЦПК закріплює наступні види електронних доказів: 1) електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо); 2) веб сайти (сторінки); текстові, мультимедійні та голосові повідомлення; 3) метадані; 4) бази даних; 5) інші дані в електронній формі. Зі змісту вказаної норми ми бачимо, що серед видів електронних засобів доказування не вказаний скріншот, який доволі активно використовується в судовій практиці. Вважаємо за необхідне з'ясувати чи можна віднести скріншот до електронних засобів доказування [1].

Скріншот (можна зустріти скорочення скрін) походить від англійського *screenshot*, що дослівно переводиться як знімок (кадр) екрану. По суті, це функція цифрового пристрою, яка дозволяє зробити миттєве зображення екрану (в будь-який момент за бажанням користувача) цього ж цифрового пристрою за допомогою певного програмного забезпечення, це зображення може зберігатися на самому пристрої або на зовнішньому носіїві. Зауважимо, що при створенні цього цифрового зображення воно наділяється певними притаманними лише йому індивідуальними властивостями: розширення, розмір файлу, час його створення, роздільна здатність зображення та інші метадані, ці властивості персоніфікують файл, а сама по собі цифрова система не дозволяє створення файлів з однаковими метаданими. В наслідок фіксації цифровим пристроєм інформації, що відтворювалась на ньому, ми отримуємо

саме зображення, незважаючи на те, що на екрані міг бути текст, малюнок або відео. Слід звернути увагу, що скріншот по формі вираження наближений до фотографії, але має свої особливості. Фотографія – це результат перенесення зображень зовнішніх об'єктів на папір або цифровий носій за допомогою світла та різних хімічних та фізичних процесів або навіть відображення на екрані цифрового пристрою, створюється вона за допомогою фотоапаратів, відеокамер або інших пристроїв фото- та відеофіксації. Скріншот – зображення екрану власного цифрового пристрою без використання світла та інших процесів, які використовуються у фотографії, тобто, за формою скріншот не можна порівнювати з фотографією через особливості його створення. Зазначимо, що це збереження не зовнішніх об'єктів, а в першу чергу саме змісту екрану пристрою, навіть враховуючи те, що на екрані може бути відображена інформація, яка міститься поза пристроєм та лише за допомогою нього відтворюється, наприклад, інформація з інтернету. Слід зазначити, що навіть якщо на цифровому пристрої відтворюється «зовнішня» інформація, скріншот крім цієї інформації також містить певні відомості про сам цифровий пристрій, на якому його було зроблено: дату, рівень зарядки пристрою, під'єднання до мережі інтернет та ін. Підсумовуючи зазначимо, що скріншот – це цифрове (електронне) зображення екрану цифрового пристрою (смартфона, планшета, комп'ютера) в певний час, зроблене за допомогою програмного забезпечення цього ж пристрою, яке має певні індивідуальні неповторні властивості, збережене на самому пристрої або на зовнішньому носіїві.

На підставі проаналізованих норм законодавства щодо інституту електронних доказів науковцями були виділені наступні їх специфічні ознаки: нематеріальний вигляд; необхідність використання технічних засобів для відтворення оригіналу; можливість, без втрати характеристик, копіювання на різні пристрої; можливість існування оригіналу електронного доказу в кількох місцях одночасно [3, с. 10; 5, с. 77]. Ці всі ознаки також властиві скріншоту: це цифрове зображення тому не має матеріального вигляду та для його відтворення в оригінальному вигляді необхідний технічний пристрій, його можна неодноразово скопіювати на різні пристрої без втрати його змісту і дійсно шляхом його копіювання в майбутньому ідентичне зображення може існувати одночасно в різних місцях.

Оскільки скріншот це по суті зображення екрану цифрового пристрою, а нам відомо, що на екранах таких пристроїв може відтворюватися інформація, що міститься поза його межами в цифровому світі, виникає слушне питання: таке зображення (скріншот) буде вважатися електронним доказом чи копією електронної інформації (відтворюваної інформації з веб сайту, наприклад)? Цифрова інформація невидима для людського ока, вона не може існувати без матеріального носія тому дослідити її без використання технічних пристроїв неможливо. Технічний пристрій (смартфон, планшет і т.д.) дозволяє відтворити цифрову інформацію за допомогою програмного забезпечення в сприятливе для людини зображення, звук і т.д. шляхом декодування комбінації символів. Тобто зображення, яке відтворюється за допомогою технічного пристрою фізично знаходиться на цьому пристрої, а скріншот це спосіб фіксації такої інформації. І по суті є доказом існування такої інформації в електронному світі. Повторимо, що скріншот містить не лише інформацію відтворену, наприклад, з мережі Інтернет, а і певні відомості про сам пристрій, на якому відбулося відтворення інформації.

Враховуючи те, що скріншот є електронною інформацією у формі зображення, вважаємо, що його можна віднести до підвиду електронних документів, які визначені у ст. 100 ЦПК. На нашу думку статтю 100 ЦПК слід доповнити підвидом електронних документів як скріншот.

Вважаємо за необхідне проаналізувати використання скріншотів в процесі доказування.

ЦПК регламентує порядок подання електронних доказів. Такі докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України "Про електронні довірчі послуги", також передбачено, що можна подавати паперову копію електронного доказу, засвідчену у встановленому законом порядку, а саме: наявності на паперовій копії засвідчувального напису «Згідно з оригіналом», найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її ініціалів та прізвища, дати засвідчення копії та при наявності скріплюється печаткою. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу [1].

Відповідно до цього можна виділити наступні шляхи надання скріншотів. Найпростіший і найпопулярніший спосіб – це надання паперової копії скріншоту, роздрукувавши на папері зображення та зробивши необхідні засвідчувальні написи. Слід врахувати, що в такому разі в позовній заяві необхідно зазначити де знаходиться оригінал цього скріншоту (ч. 4, ст. 100, п. 8 ч. 3 ст 175 ЦПК). Другий шлях – це надання оригіналу скріншоту за допомогою ЄСІТС з використанням власного кваліфікованого електронного підпису, прирівняного до власноручного підпису, за винятком випадків, передбачених процесуальним законом [6, п.16] або безпосередньо до суду на електронному носії. Оскільки ми визначили, що скріншот є підвидом електронного документу, то враховуючи положення статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом скріншоту буде вважатися його електронний примірник з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора [7]. На сьогодні зробити електронний підпис можна, не виходячи з дому за 5 хвилин, та підписати електронний документ у поширеному додатку «Дія». Певні непорозуміння виникають щодо подачі електронної копії доказу, засвідченої електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису. Наразі в законодавстві відсутній порядок засвідчення електронної копії електронного документу. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює, що у разі зберігання електронного документа на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Також науковці зазначають, що електронні докази характеризуються відсутністю традиційного існування оригіналів та копій доказів. З огляду на те, що електронний документ не має жорсткого зв'язку з технічним носієм, він може легко бути перенесений на інший носій без втрати або зміни юридичної сили [8]. Зі змісту викладеної норми щодо подання електронної копії електронного доказу вбачається, що законодавець мав на увазі подання електронної копії саме першої оригінальної версії електронного доказу. Проте ми знаємо, що у разі зберігання електронного документа на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Тобто, по суті вищевказана норма не може бути реалізована.

Таким чином зазначимо, що подання до суду скріншотів можливе шляхом подачі їх паперової копії або безпосередньо оригіналів скріншотів. Надати копії скріншотів (що дозволяє ЦПК) фактично не можливо, оскільки в законодавстві відсутній порядок засвідчення електронної копії електронного документу, а електронний документ, засвідчений електронним підписом набуває властивостей оригіналу.

Наступним етапом в процесі доказування є дослідження скріншотів. Дослідження доказів (скріншотів) –

це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо безпосереднього сприйняття і вивчення у судовому засіданні доказів, з'ясування їх фактичного змісту. Воно здійснюється за процедурами, передбаченими для відповідних засобів доказування та провадиться в судовому засіданні з дотриманням принципів устності та безпосередності [9, с. 147].

Враховуючи те, що ЦПК дозволяє подання скріншотів до суду у вигляді паперових копій, на нашу думку, досліджувати такі докази потрібно в оригінальному вигляді, тобто мова йде про відтворення цифрового зображення за допомогою певного технічного пристрою в залі судового засідання.

Зазначимо, що на цьому етапі виникає необхідність створення належних технічних умов, використанні спеціальної апаратури, за допомогою якої можливо було б відтворити зміст скріншотів та дослідити певну доказову інформацію. На практиці виникає ситуація, коли електронні докази не досліджуються судом як прями в силу технічної невідповідності суду або існуючого протягом тривалого часу паперового документообігу в судах [10, с. 221].

Перед питанням оцінки доказів пропонуємо дослідити скріншоти на такі властивості яким повинні відповідати докази як належність та допустимість.

Відповідно до частини 1, 2 статті 77 ЦПК Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення [1]. Т.В. Руда зазначає, що належність доказу визначає його об'єктивну можливість підтвердити обставину, що має значення для вирішення справи [11, с. 12]. Отже, належність визначає зміст доказу, як його характеристику інформаційного наповнення. Таким чином, належність чи неналежність скріншоту встановлюється через зміст інформації, яку він містить, та чи містяться в ньому відомості про обставини, що мають значення для справи та які необхідно встановити для її вирішення. Під час вирішення питання щодо належності доказів, необхідно з'ясувати наступне: по-перше, чи включається факт, задля встановлення якого ми залуцаємо цей доказ, до складу предмета доказування або в число інших фактів, які є необхідними для з'ясування справи; по-друге, чи здатний доказ, з урахуванням його змісту, даний факт встановлювати. Слід зазначити, що при дослідженні належності доказів достатньо зручним є використання паперової копії скріншоту, яка не вимагає додаткових технічних приладів.

На сьогодні соціальні мережі найпопулярніший і найдоступніший спосіб комунікації між людьми, за допомогою соціальних мереж ми маємо можливість поширити інформацію серед великого кола осіб. Не дивно, що публікації постів стають підставою для звернення до суду за захистом честі і гідності ділової репутації та інших справ. Враховуючи те, що «небажані» публікації або частину переписки автор може видалити назавжди, зроблений своєчасно скріншот може дійсно підтвердити або спростувати обставини, на які особа посилається як на підставу своїх вимоги. З урахуванням вищевказаного зазначимо, якщо скріншот має факти щодо змісту, то він визнається належним. Проте в таких справах, як правило, крім змісту публікації, повідомлення потрібно з'ясувати й інший факт – автора повідомлення або поста у соціальній мережі і т. д. Питання щодо належної ідентифікації особи, яка є автором у відповідному скріншоті на сьогодні залишається відкритим, але ми вважаємо, що це є не проблемою скріншоту як доказу, а відноситься до проблем соціальних мереж, месенджерів або веб сайтів. Так, наприклад, у постанові Верховного Суду від 27.11.2019 у справі № 667/266/15-ц, відповідачем було надано знімок екрану

монітора комп'ютера під час перегляду сторінки позивача у соціальній мережі. У свою чергу, суд не визнав належним такий доказ, бо реєстрацію у соціальній мережі може пройти будь-яка людина, і навіть не під власним іменем [12]. Проте, на нашу думку, судам потрібно враховувати, що деякі соціальні мережі запровадили верифікацію сторінки або профілю, яка підтверджує дійсного власника аккаунту. Наприклад, у Facebook особи, які пройшли верифікацію сторінки поруч з назвою мають блакитний значок, і вони вже не зможуть стверджувати, що це не їх сторінка. Проте, слід пам'ятати, що інформація в Інтернеті є доволі незахищеною, тому може бути наявний факт злому та редагування профілю.

Отже, на основі вищевикладеного, належність скріншотів розглядається, як властивість доказу, за допомогою якого суд визначає, можливість застосування цього скріншоту в цивільному провадженні та наявність інформації стосовно обставин, що мають значення для справи та необхідні для її вирішення, або його необхідно відхилити як неналежний.

Другою серед властивостей, яким повинні відповідати докази є допустимість. Допустимість скріншотів, не пов'язується з фактичними даними, а стосується тільки процесуальної форми доказів, тобто засобів доказування [13, с. 92]. Зазвичай вчені розглядають допустимість у двох сенсах: широкому та вузькому.

Перший – передбачений частиною 1 статті 78 ЦПК, де зазначено, що доказова інформація повинна бути отримана в передбаченому законом порядку і закріплена в певних засобах доказування. Так наприклад, апеляційний суд по справі № 712/6585/16-к у своїй ухвалі скасував вирок Соснівського районного суду міста Черкаси від 05 серпня 2019 року (де суд аналізував саме скріншот електронного листування) з приміткою, що Соснівський районний суд міста Черкаси не дослідив факт законного порядку отримання скріншоту, було присутнє порушення вимог ст. 31 Конституції України: таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [14].

Другий – передбачений частиною 2 статті 78 ЦПК і деталізований у численних статтях матеріального права, де передбачено, що у випадку, якщо закон для підтвердження того чи іншого факту передбачив обов'язкові засоби доказування, то використання інших засобів доказування неприпустимо [9, С. 150]. На сьогодні існують певні проблеми при встановленні допустимості скріншотів у вузькому сенсі, оскільки ні цивільний процесуальний кодекс, ні господарський процесуальний кодекс не містять положень, які б закріплювали допустимість того чи іншого засобу доказування, нам потрібно звертатися в переважній більшості до норм матеріального права. Як зазначає Ю. С. Павлова: «Проблема допустимості електронних доказів полягає в тому, що процесуальний закон не містить систематизованих відокремлених правил. Ця проблема ускладнюється ще й відсутністю матеріальної форми виразу та значною вразливістю електронних доказів, що полягає в можливості зміни їх змісту без очевидних ознак» [15, с. 83-84].

Питання допустимості скріншотів є важливим під час процесу дослідження доказів та встановлення дійсних обставин справи, всебічного її розгляду та подальшого вирішення. Проте на сьогодні законодавством не визначено законність збирання скріншотів та не встановлено перелік обставини, які можуть бути або не можуть бути підтверджені скріншотами.

Завершує весь процес доказування оцінка доказів. Оцінка зібраних доказів здійснюється з точки зору їх достовірності, достатності на основі внутрішніх переконань судді.

Цивільний процесуальний кодекс встановлює, що достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи. Науковці зазначають, що

достовірність доказу можна визначити через ступінь правдивості до його змісту та через ставлення суду до такого доказу [16].

Для того щоб суд визнав поданий доказ достовірним, потрібно дотримуватися двох правил. По-перше, доказ повинен бути отриманий з належного і перевіреного джерела інформації, а також досліджено обставини, в яких він був сформований [17]. Так при оцінці достовірності скріншоту суд повинен дослідити: чи відображені рядок браузера, URL сайту та інші технічні відомості, що дозволяють ідентифікувати програмне забезпечення, через яке відкритий документ; чи не були внесені зміни до цифрового зображення (скріншоту) на зробленому пристрої (якщо це телефон чи ноутбук також наявна функція відслідкувати всі метадані, що стосуються скріншоту). Тому, на нашу думку, необхідно досліджувати скріншоти на тих пристроях, з яких вони були зроблені. Нерідко виникає ситуація коли суддя самостійно не може проаналізувати всі метадані скріншоту. Складність постає в тому, що дослідити носій, на якому збережений скріншот неважко, а от які методи і підходи застосовувати, щоб перевірити достовірність доказу невідомо. Також досить важко встановити, чи не було змінено скріншот за допомогою сторонніх фоторедакторів. Тому в цьому випадку потрібно проводити експертизу, яка повинна бути проведеною на пристрої, з якого зроблений знімок екрану і вже на основі висновку експертизи можна встановити чи є цей доказ достовірним. Так, наприклад, у справі № 761/13156/16 Верховний Суд, розглядаючи схожу справу, дійшов висновку, що апеляційний суд неповно дослідив скріншот, тому потрібно здійснити експертне дослідження телекомунікаційних систем та засобів стосовно метаданих в соцмережі «Facebook» [18].

По-друге, для такої ознаки як достовірність потрібне порівняння та розгляд доказів у сукупності, щоб виключити факт розходження відомостей. Слід зазначити специфіку справ, в яких застосовуються скріншоти, як правило, це справи, в яких першоджерело інформації може бути вже видалено або змінено, враховуючи специфіку електронної інформації.

Дійсність фактичних обставин допомагає суду сформулювати певне уявлення щодо способу, умов, мотивів, через які утворився спір про право. В чому ж полягає складність визнання такого доказу як скріншот достовірним? Достовірність того чи іншого факту можна дослідити при

порівнянні кількох доказів по справі. Тому, наскільки б не переконливим здавався вам скріншот, потрібно використовувати його у сукупності з іншими доказами, бо в протилежному випадку суд не вважатиме їх достовірними.

Можемо дійти до висновку, що розглянуті вище належність, допустимість і достовірність у сумі створюють таку властивість, як достатність. Достатніми вважаються докази, відповідно до частини 1 статті 80 ЦПК, що в сукупності допомагають зробити висновок про наявність або відсутність обставин справи, що входять до предмета доказування [1].

Говорити про те, що скріншотів достатньо можна лише тоді, коли з їхньою допомогою у суду з'явилося внутрішнє переконання, що обставина справи дійсно була. Здавалося для того, щоб суд визнав докази достатніми потрібно надати більше доказів, але кількість не впливає на цю ознаку. Головне, щоб суд зміг встановити обставини конкретної справи, і вимоги позивача були задоволені або відмовлено в цьому. Тому, якщо наявний лише один опосередкований і не прямий доказ, то встановити факт наявності чи відсутності обставин досить важко.

Скріншот – це цифрове (електронне) зображення екрану цифрового пристрою (смартфона, планшета, комп'ютера) в певний час, зроблене за допомогою програмного забезпечення цього ж пристрою, яке має певні індивідуальним неповторні властивості, збережене на самому пристрої або на зовнішньому носіїві. Скріншот є самостійним електронним засобом доказування, який можна віднести до підвиду електронних документів. Тому пропонуємо доповнити ч.1 ст. 100 ЦПК і викласти в такій редакції: Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, **скріншоти**, відео- та звукозаписи тощо), веб сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Скріншот як і інші докази повинні відповідати вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 26.05.2022).
2. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Науковий журнал "Молодий вчений"*. 2018. № 1 (53). С. 111–115.
3. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. С. 23.
4. Воронюк О. О. Електронні докази: що вважати оригіналом а що – копією? *Закон і Бізнес*. 2017. №45 (1343). С. 12. URL: <https://zib.com.ua/ua/130967.html>. (дата звернення 26.05.2022)
5. Найченко А. М. Електронні докази: реалії сьогодення. *«Експерт : парадигми юридичних наук і державного управління»* : електронне наукове видання – збірник. № 1 (1). Київ : ДП "Видавничий дім «Персонал», 2018. С. 72–85.
6. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення 26.05.2022).
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 26.05.2022).
8. Павлова Ю. С. Паперова копія як спосіб фіксації та збирання електронних документів. *«Новели цивільного процесуального законодавства» присвячені до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса* : матеріали до міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : Фенікс, 2019. С. 172–177.
9. Цивільний процес : навчальний посібник / [К. В. Гусаров, М. В. Жужман, С. О. Кравцов та ін.]. Харків : Право, 2020. 390 с.
10. Кравцов С.О., Завгородня А.С., Точій А.О. Особливості використання електронних доказів у системі засобів доказування в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021. С. 220–223. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/54.pdf (дата звернення 26.05.2022).
11. Руда Т.В. Докази і доказування в цивільному процесі України і США: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2012. 12 с.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі № 667/266/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>
13. Пільков К. Властивості доказів та критерії їх оцінювання. *Підприємництво, господарство і право*. Загальноукраїнський науково-практичний юридично-правовий журнал. 2020. № 4. С. 86–99.

14. Ухвала Черкаського апеляційного суду від 18.12.2019 № 712/6585/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
15. Павлова Ю. С. Окремі аспекти допустимості електронних доказів у цивільному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 83–87.
16. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Фактор, 2010. 786 с.
17. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. Фурси С.Я. Київ : Видавець Фурса С.Я. ; КНТ, 2006. Т. 1. 912 с.
18. Ухвала ВСУ від 22.02.2017 р. у справі № 761/13156/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65038960>